

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SİBER ZORBALIĞA YÖNELİK DUYARLILIKLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ *

*Examination of Sensitivity of Teacher Candidates towards Cyberbullying in Terms of
Different Variables*

Melih DİKMEN¹

Adil ÇAĞLAR²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) bölümü öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlıklarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırma İstanbul'da öğrenim gören 352 BÖTE öğretmen adayı üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak (2011) tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel metotlarla (Frekans, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) birlikte, iki grup arasındaki farkı t-testi, ikiden fazla grup durumunda parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Tek yönlü (One way) Anova testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde ise Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu çerçevede BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık eylemleri ile karşı karşıya kalabileceklerinin farkında oldukları, bu tür durumlarda kişisel güvenliklerini sağlayabilecek bilgiye ve öğrencilerini bu durumlara karşı bilgilendirecek duyarlılığa sahip oldukları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık; Siber Zorbalık Duyarlılığı; Zorbalık; Öğretmen Adayları

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the cyber bullying sensitivities of teacher candidates in the Department of Computer and Instructional Technology Education (CEIT) in terms of various variables. The research population constitutes CEIT teacher candidates. The research was carried out on 352 CEIT teacher candidates in Istanbul. A personal information form developed by the researcher and the Cyberbullying Awareness Scale developed by Tanrıkulu, Kınay and Arıcak (2011) were used to collect data in the study. Descriptive statistical metotlar evaluation of the data (Number, Percentage, mean, standard deviation) with t-test the difference between the two groups, in case of more than two groups in the comparison between groups of parameters Unidirectional (One way) ANOVA test and identify the group that caused the differences in the Tukey post hoc test was used. As a result of the research, the CEIT teacher candidates were found to be high level of awareness about cyberbullying. In this context, CEIT teacher candidates faced with cyber-bullying actions that they might be aware, the knowledge to provide personal security in such cases and students said they have a sensitivity that could refer to.

Keywords: Cyber Bullying; Cyberbullying Awareness; Bullying; Teacher Candidates

GİRİŞ

Çağımızın en önemli iletişim araçlarından biri şüphesiz ki internettir. Bilgisayar teknolojilerinin her geçen gün kendisini yenilemesiyle birlikte yeni çıkan programlar ve mobil uygulamaların kullanımının yaygınlaşması internetin hayatımızdaki önemini gitgide artırmaktadır. İnternet hayatımızı birçok yönden kolaylaştıran yapıları bir araya getirmesinin yanı sıra, sosyal ortamlarımızı da bu platforma taşımıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) raporuna göre, özellikle İnternet kullanım amaçlarına bakıldığında, 2015 yılının ilk çeyreğinde internete bağlanan bireylerin %80,9'u

*Bu makale araştırmacı tarafından Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bilim Dalında Nisan 2015 tarihinde kabul edilen Yüksek Lisans Tezinden uyarlanmıştır.

¹ Uzman, Fırat Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi ELAZIĞ, e-posta: melihdikmen@gmail.com

² Prof. Dr., Avrupa Meslek Yüksekokulu İSTANBUL, e-posta: acaglar@avrupa.edu.tr

sosyal medya ağları üzerinde mesajlaşma, profil oluşturma veya müzik vb. içerik paylaşırken, %70,2'si çevrimiçi haber siteleri ya da dergi okuma, %66,3'ü sağlık durumlarıyla ilgili bilgi arama, %62,1'i kendi yazdığı metin veya çektiği görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri paylaşmak, %59,4'ü mal ve hizmetler hakkında bilgi arama gibi durumları takip ettiği belirtilmektedir (tuik.gov.tr, 2016). Aynı raporda İnterneti 2015 yılının ilk çeyreğinde kullanan bireylerin %74,4'ü ev ve işyerlerinden uzak bir yere gittiklerinde internete bağlanmak için akıllı telefon kullanırken, %28,9'u taşınabilir bilgisayar (dizüstü, netbook, tablet vb.) kullandıkları ifade edilmektedir. 2014 yılının aynı döneminde bu oranlar sırasıyla %58 ve %28,5 olduğu görülmektedir.

We Are Social tarafından hazırlanan "Digital in 2016" raporuna göre, dünyada yaklaşık 8 milyar insanın yaşadığı ve bu nüfusun neredeyse yarısının interneti aktif olarak kullandığı belirtilmektedir. Aktif olarak sosyal medyayı kullanan kişi sayısının yaklaşık 2.5 milyar, mobil cihaz kullanıcısı sayısının ortalama 4 milyar ve mobil cihaz üzerinden sosyal medyayı kullananların sayısının ise neredeyse 2 milyar olduğu belirtilmiştir. Mobil cihaz kullanıcılarının yarısından fazlası sosyal medyaya kullandıkları görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak internetin ve mobil cihazların hayatımızda önemli bir yer tuttuğu ve önümüzdeki yıllarda da bu durumun giderek artacağı sonucuna ulaşabiliriz. Raporda Türkiye'deki internet kullanımına ilişkin veriler ise, internete bağlanan kullanıcı sayısı 46,3 milyon, sosyal medyayı aktif olarak kullananların sayısı 42 milyon olup, mobil cihaz üzerinden sosyal medyayı kullananların sayısının 36 milyon olduğu söylenmektedir. Ayrıca İnternet kullanıcılarının %77'si her gün çevrimiçi olduğu, %16'sının ise haftada en az bir kez internete bağlandığı belirtilmektedir. Sosyal medya araçlarının kullanımında ilk sırada %32 ile Facebook, %24 ile WhatsApp, %20 ile Facebook Messenger, %17 ile Twitter, %16 ile Instagram takip etmektedir. Sonrasında ise Google+, Skype, LinkedIn, Viber ve Vine geldiği belirtilmektedir (wearesocial.com, 2016).

Gündelik hayatta var olan zorbalık davranışların yaygınlaşan internet araçlarının kullanımıyla birlikte, özellikle çocukların akranları veya kendilerinden büyük kişiler tarafından fiziksel ya da psikolojik şiddetle karşılaştıkları görülmeye başlamıştır. Sanal ortamlarda bu tür zorbalık içeren davranışların yapılması ortaya siber zorbalık kavramını çıkarmıştır (Hinduja ve Patchin 2005). Campbell (2005) siber zorbalık (cyberbullying) kavramını çalışmalarında ilk kullanan kişinin Kanadalı araştırmacı Bill Belsey olduğunu ifade etmektedir. Bu kavramın ortaya çıkmasıyla birlikte bazı araştırmacılar saldırganlığın ya da geleneksel zorbalığın farklı bir biçimi olup olmadığını tartışmışlardır. Bazı çalışmalar (Juvonen ve Gross, 2008) siber zorbalığın geleneksel zorbalıkla karşılaştırıldığında fiziksel, ilişkisel, sözlü boyutu ve dünya çapında yer ve zaman sınırlılığı olmadığından geleneksel zorbalıktan farklı bir yapıya sahip olduğunu, bazıları (Smith, vd., 2008) ise siber zorbalığın elektronik ortamlar kullanılarak yapılan geleneksel zorbalığın farklı bir türü olduğunu belirtmişlerdir. Siber zorbalık, birey ya da grup tarafından kasıtlı olarak tekrarlanan düşmanca davranışlarla, başkalarına zarar vermek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasındadır (Belsey, 2004). Siber zorbalık mağduru olan bireylerde, sinirlenme, utanma, korku yaşama, kaygı duyma, derslere yoğunlaşamama durumlarının, okul başarısının düşmesine ve devamsızlık yapmasına neden olduğu belirtilmiştir (Beren ve Li, 2005). Hatta daha ileriki boyutlarında, yalnızlık, anksiyete, depresyon, teknolojiden uzaklaşma ve intihar girişimleri görülmektedir (Ybarra ve Mitchell, 2004).

Yapılan çalışmalar (Bargh, McKenna ve Fitzsimons, 2002; Livingstone ve Bober, 2004; Eroğlu, 2011) siber zorbalık davranışlarının altında birçok nedenin var olduğunu göstermektedir. Bunlardan birinin internet ortamında kişinin kimliğini gizleyebilmesinin kolay olmasıdır. Bu durum, siber zorbalık zemininin oluşmasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Çiftçi (2010) sanal âlemin kimliği gizleme özelliği, bireylerin gerçek hayatta yapmayacakları eylemleri sanal alemde yapmasını desteklediğini belirtmektedir. Eroğlu (2011) tarafından yapılan çalışmada ise ailelerinde sağlıklı bir iletişim ortamı bulamayan bireylerin bu ihtiyacını gidermek için internete yönelmesi ve tanımadığı kişilerle arkadaşlık kurmaya çalışması siber zorbalık davranışlarıyla karşılaşma olasılığını artırdığı ifade edilmektedir.

Siber zorbalık konusunda yapılacak çalışmalar, gençlerin bu kavramı tanımasıyla birlikte teknolojiyi doğru yönde kullanması siber zorbalık durumlarıyla başa çıkmalarını destekleyecektir (Arıca, Kınay ve Tanrikulu, 2012). Araştırmacılar siber zorbalık mağduru olan bireylerde yoğun üzüntü ve depresyon hali, korku ve utanç duyguları, gergin yaşantı ve uyarılmışlık halinin çok yüksek veya çok düşük olması, bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarına karşı ilginin azalması, problemlerle davranışlarda bulunma, okul başarısının düşmesi, zararlı madde kullanımına başlama ya da meyil etme gibi sorunların ortaya çıktığını göstermektedir (Ybarra ve Mitchell, 2004). Ayrıca Geleneksel zorbalık ile karşılaştırıldığında siber zorbalığa maruz kalmış bireylerde daha yüksek oranda intihar düşüncesi görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2010).

Öğrencilerin akademik başarısını, sosyal hayatını ve psikolojisini büyük ölçüde etkileyen siber zorbalık kavramıyla mücadele edebilmesine yardımcı olabilmek için öğretmenlerin bu kavram üzerindeki duyarlılığı incelenmelidir. Günümüzdeki çoğu öğretmenlerin ve yöneticilerin zorbalığın okullarda bir problem olduğunun farkında olmasına rağmen, sadece küçük bir kısmı öğrencilerin elektronik ortamda zorbalığa maruz kaldığını düşünmektedir (Beren ve Li, 2005; Chibbaro, 2007). Branşı gereği diğer öğretmen adaylarına nazaran bilgisayar ve öğretim teknolojileri (BÖTE) öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini ve bu düzeye etki eden değişkenleri belirlemek çok daha önemlidir. Alanyazın incelendiğinde, ülkemizde siber zorbalıkla ilgili olarak öğretmen adayları ve öğrenciler üzerinde birçok çalışmaların (Topçu ve diğerleri, 2008; Baker & Kavşut, 2007; Ayas & Horzum, 2012) yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların artırılması siber zorbalık durumlarıyla mücadele açısından önemlidir. Özellikle alanyazındaki farklı araştırmalar (Akbulut & Erişti, 2011; Agatston, Kowalski & Limber, 2007; Şahin, Sarı, Özer & Er, 2010; Baker & Kavşut, 2007; Özdemir & Akar, 2011) bu kavramla başa çıkmada öğretmenlerin duyarlılıkları ve farkındalıklarının araştırılmasının önemli olacağı bildirilmiştir. Bir durumla mücadele edebilmek için öncelikle olumsuz yönlerine karşı duyarlılık sahibi olunması beklenir. Siber zorbalık duyarlılığı, “İnternet, cep telefonu gibi siber araçların kullanımı esnasında zorba davranışlara maruz kalmaya yol açabilecek davranışlardan uzak durma, bu türlü tehditlerin varlığından haberdar olma ve tedbir alma, tehdit oluşturabilecek uyarıcıları fark etmeye yönelik dikkati yüksek tutma davranışları” olarak tanımlanmaktadır (Aktaran: Tanrikulu, Kınay ve Arıca, 2013). Bu nedenle BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi ve bu düzeye etki eden faktörlerin tespiti bu kavramla başa çıkmak adına önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) bölümü öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyini tespit ederek bu düzeye etki eden faktörleri belirlemektir.

Problem

Bu araştırmanın problemi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi programında öğrenim gören öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri nedir?

Alt Problemler

Cinsiyet, öğrenim görülen üniversite, günlük ortalama interneti kullanma süresi, sosyal ağları kullanma sıklığı, internet ortamında etkinliklerde kimliğini gizleme/gizlememe ve siber zorba /mağdur olma gibi faktörlerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyini nasıl etkiler?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler verilecektir.

Araştırma Modeli

Araştırma deseni, ilişkisel tarama türündedir. Karasar (2009)’a göre; ilişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki BÖTE öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Yeditepe Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fatih Üniversitesi ve İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi'nde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Örneklem seçimi basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde evreni oluşturan her elemanın örneğe girme şansı eşittir (Arıkan, 2004, s.141). Örneklemi 202'si (%57,4) kadın, 150'si (%42,6) erkek toplam 352 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. %95 güven aralığında evreni temsil edecek örneklem büyüklüğü 217 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, Arıçak, Kınay ve Tanrıku (2011), tarafından geliştirilen 14 maddelik "Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu katılımcıların günlük internet kullanım süreleri, sosyal ağları kullanma sıklıkları, sosyal ağlarda takipçi/takip edilen kişi sayısı, internet ortamında kimliklerini gizleyip/gizlememeleri ve siber zorba/mağdur olma durumlarına ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla kullanılmıştır.

Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği (SDÖ)

Tanrıku, Kınay ve Arıçak (2011) tarafından geliştirilen siber zorbalık duyarlılığı ölçeği 14 madde ve tek faktörden oluşmaktadır. Tek faktör altındaki faktör yükleri .32 ile .73 arasında değişmektedir. Ölçeğin güvenilirliğini incelemek amacıyla hesaplanan Cronbach's Alfa katsayısı .79 olarak hesaplanmıştır. Ölçekteki sorular "Evet" seçeneği 3 puan, "Bazen" seçeneği 2 puan, "Hayır" seçeneği 1 puan olacak şekilde hesaplanmıştır. Ölçekten elde edilecek maksimum puan 42, en düşük puan ise 14'tür.

Verilerin Toplanması

Bilgisayar İlişkin Öz-yeterlik Algısı Ölçeği, Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu İstanbul ilindeki çeşitli üniversitelerde Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 363 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Katılımcılara katılımın gönüllülüğe dayalı olduğu bildirildikten sonra isteyen katılımcılara ölçekler uygulanmıştır. Öğrenciler veri toplama araçlarına ortalama olarak 20 dakikada cevaplandırmışlardır. Uygulamalar sonucunda boş bırakıldığı ya da ciddi biçimde doldurulmadığı tespit edilen veriler analize sokulmamıştır. Bu nedenle istatistiksel analizlerin yapıldığı örneklem 352 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın uygulama boyutu yaklaşık 1,5 ay sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır.

Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı t-testi, ikiden fazla grup durumunda parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

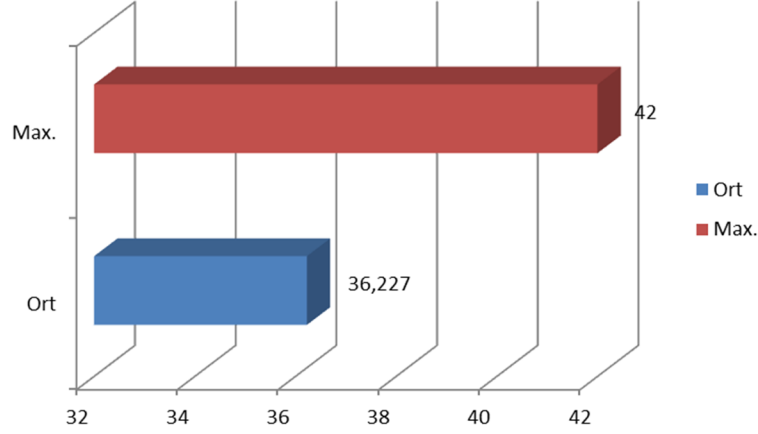
BULGULAR

Bu bölümde araştırma probleminin çözümü için, BÖTE öğretmen adaylarından ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklamalar yazılmıştır.

Tablo 1. BÖTE Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlık Düzeyi Ortalaması

	N	Ort	Ss	Min.	Max.
Siber Zorbalık Duyarlılığı	352	36,227	4,653	15,000	42,000

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılığı düzeyi ortalamasının (36,227 ± 4,653) düzeyde olduğu görülmektedir.

Şekil 1. BÖTE Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlık Düzeyi Ortalaması

Şekil 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi ortalamaları 36,227 olarak tespit edilmiştir. Ölçekten elde edilen ortalama puan BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. BÖTE Öğretmen Adaylarının “Siber Zorbalık Duyarlılığı” İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hayır		Bazen		Evet		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%		
Madde1	12	3,4	110	31,2	230	65,3	2,620	0,552
Madde2	9	2,6	88	25,0	255	72,4	2,700	0,512
Madde3	9	2,6	80	22,7	263	74,7	2,720	0,503
Madde4	15	4,3	125	35,5	212	60,2	2,560	0,577
Madde5	16	4,5	109	31,0	227	64,5	2,600	0,576
Madde6	12	3,4	114	32,4	226	64,2	2,610	0,554
Madde7	14	4,0	119	33,8	219	62,2	2,580	0,569
Madde8	9	2,6	86	24,4	257	73,0	2,700	0,510
Madde9	11	3,1	90	25,6	251	71,3	2,680	0,529
Madde10	17	4,8	151	42,9	184	52,3	2,470	0,589
Madde11	24	6,8	161	45,7	167	47,4	2,410	0,615
Madde12	18	5,1	127	36,1	207	58,8	2,540	0,593
Madde13	30	8,5	179	50,9	143	40,6	2,320	0,624
Madde14	16	4,5	69	19,6	267	75,9	2,710	0,544

Tablo 2’de araştırmaya katılan BÖTE öğretmen adaylarının “Siber Zorbalık Duyarlılığı” ile ilgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

Madde1’de yer alan “Bilgisayarında güncel bir virüs programı buldurmaya dikkat ederim.” ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %3,4’ü (n=12) hayır, %31,2’si (n=110) bazen, %65,3’ü (n=230) evet yanıtını vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının “Bilgisayarında güncel bir virüs programı buldurmaya dikkat ederim.” ifadesine orta (2,620 ± 0,552) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde2’de yer alan “İnternete girdiğimde bilgilerimin başkaları tarafından çalınabileceğini göz önünde tutarım.” ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %2,6’sı (n=9) hayır, %25,0’ı (n=88) bazen, %72,4’ü (n=255) evet yanıtını vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının “İnternete girdiğimde bilgilerimin başkaları tarafından çalınabileceğini göz önünde tutarım.” ifadesine orta (2,700 ± 0,512) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde3'de yer alan "Sosyal paylaşım sitelerinde (Facebook,twitter vb.) özel bilgilerimin başkaları tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabileceğini göz önünde bulundururum." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %2,6'sı (n=9) hayır, %22,7'si (n=80) bazen, %74,7'si (n=263) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Sosyal paylaşım sitelerinde (Facebook,twitter vb.) özel bilgilerimin başkaları tarafından kötü amaçlı olarak kullanılabileceğini göz önünde bulundururum." ifadesine orta ($2,720 \pm 0,503$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde4'de yer alan "Gerçek yaşamda sorun yaşadığım insanlarla sanal ortamlarda da karşılaşmamaya çalışırım." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %4,3'ü (n=15) hayır, %35,5'i (n=125) bazen, %60,2'si (n=212) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Gerçek yaşamda sorun yaşadığım insanlarla sanal ortamlarda da karşılaşmamaya çalışırım." ifadesine zayıf ($2,560 \pm 0,577$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde5'de yer alan "Sanal ortamlarda başkalarının bana zarar vermemesi için bazı tedbirler alma ihtiyacı hissettiğim olur." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %4,5'i (n=16) hayır, %31,0'ı (n=109) bazen, %64,5'i (n=227) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Sanal ortamlarda başkalarının bana zarar vermemesi için bazı tedbirler alma ihtiyacı hissettiğim olur." ifadesine orta ($2,600 \pm 0,576$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde6'da yer alan "Sanal ortamlardayken bir bilgisayar korsanının (hacker, cracker, lamer) benim için de tehlike oluşturabileceğini göz önünde bulundururum." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %3,4'ü (n=12) hayır, %32,4'ü (n=114) bazen, %64,2'si (n=226) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Sanal ortamlardayken bir bilgisayar korsanının (hacker, cracker, lamer) benim için de tehlike oluşturabileceğini göz önünde bulundururum." ifadesine orta ($2,610 \pm 0,554$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde7'de yer alan "Bana zarar vermek isteyen birisinin bunu internet, cep telefonu vb. aracılığıyla da yapabileceğini düşünürüm." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %4,0'ı (n=14) hayır, %33,8'i (n=119) bazen, %62,2'si (n=219) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Bana zarar vermek isteyen birisinin bunu internet, cep telefonu vb. aracılığıyla da yapabileceğini düşünürüm." ifadesine zayıf ($2,580 \pm 0,569$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde8'de yer alan "İnternetteki e-posta, forum siteleri vb. üyelik şifrelerimi kimseyle paylaşmam." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %2,6'sı (n=9) hayır, %24,4'ü (n=86) bazen, %73,0'ı (n=257) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "İnternetteki e-posta, forum siteleri vb. üyelik şifrelerimi kimseyle paylaşmam." ifadesine orta ($2,700 \pm 0,510$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde9'de yer alan "Sanal ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimimi keserim." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %3,1'i (n=11) hayır, %25,6'sı (n=90) bazen, %71,3'ü (n=251) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Sanal ortamlarda küfür veya hakarete bulunan kişilerle iletişimimi keserim." ifadesine orta ($2,680 \pm 0,529$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde10'de yer alan "Görülmesini istemediğim bir resim ya da görüntümün benden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesini düşündüğüm olur." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %4,8'i (n=17) hayır, %42,9'u (n=151) bazen, %52,3'ü (n=184) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Görülmesini istemediğim bir resim ya da görüntümün benden habersiz olarak yayılabileceği tehlikesini düşündüğüm olur." ifadesine zayıf ($2,470 \pm 0,589$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde11'de yer alan "Sanal ortamlardaki iletişimde hakkımda gerçek olmayan söylentilerin de yayılabileceğini düşünürüm." ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %6,8'i (n=24) hayır, %45,7'si (n=161) bazen, %47,4'ü (n=167) evet yanıtı vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının "Sanal ortamlardaki iletişimde hakkımda gerçek olmayan söylentilerin de yayılabileceğini düşünürüm." ifadesine zayıf ($2,410 \pm 0,615$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde12’de yer alan “İnternete girdiğimde internetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla kullanılabileceğini aklımda tutarım.” ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %5,1’i (n=18) hayır, %36,1’i (n=127) bazen, %58,8’i (n=207) evet yanıtını vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının “İnternete girdiğimde internetin aynı zamanda başkalarına zarar verme amacıyla kullanılabileceğini aklımda tutarım.” ifadesine zayıf ($2,540 \pm 0,593$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde13’de yer alan “Benimle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda ne yapacağımı düşündüğüm olur.” ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %8,5’i (n=30) hayır, %50,9’u (n=179) bazen, %40,6’sı (n=143) evet yanıtını vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının “Benimle ilgili doğru olmayan bir bilginin internette yayılması durumunda ne yapacağımı düşündüğüm olur.” ifadesine zayıf ($2,320 \pm 0,624$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Madde14’de yer alan “E-posta ya da cep telefonundan kısa mesaj (SMS) yoluyla tehdit alabileceğim kişilerle sanal ortamlarda iletişimde bulunmam.” ifadesine BÖTE öğretmen adayları, %4,5’i (n=16) hayır, %19,6’sı (n=69) bazen, %75,9’u (n=267) evet yanıtını vermiştir. BÖTE öğretmen adaylarının “E-posta ya da cep telefonundan kısa mesaj (SMS) yoluyla tehdit alabileceğim kişilerle sanal ortamlarda iletişimde bulunmam.” ifadesine orta ($2,710 \pm 0,544$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Tablo 3. BÖTE Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Siber Zorbalık Duyarlılığı	Kadın	202	36,668	4,607	2,074	0,039
	Erkek	150	35,633	4,662		

Tablo 3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılığı puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=2,074$; $p=0,039<0,05$). Kadın üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı puanları ($x=36,668$), erkek üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı puanlarından ($x=35,633$) yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. BÖTE Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının Öğrenim Gördüğü Üniversiteye Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Siber Zorbalık Duyarlılığı	Bahçeşehir Üniversitesi	17	35,588	6,520	3,294	0,006	4 > 6
	Fatih Üniversitesi	31	36,839	3,769			5 > 6
	İstanbul Aydın Üniversitesi	31	35,613	4,072			
	Marmara Üniversitesi	103	37,155	3,751			
	Yeditepe Üniversitesi	56	37,214	3,571			
	Yıldız Teknik Üniversitesi	114	35,000	5,575			

Tablo 4’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılığı puan ortalamalarının öğrenim gördüğü üniversite değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizine (Anova) göre grup ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür ($F=3,294$; $p=0,006<0,05$). Farklılığa neden olan kaynakları belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Öğrenim gördüğü üniversite Marmara Üniversitesi olan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı puanları ($37,155 \pm 3,751$), öğrenim gördüğü üniversite Yıldız Teknik Üniversitesi olan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı puanlarından ($35,000 \pm 5,575$) yüksek bulunmuştur. Öğrenim gördüğü üniversite Yeditepe Üniversitesi olan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı puanları ($37,214 \pm 3,571$), öğrenim gördüğü üniversite Yıldız Teknik Üniversitesi olan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığı puanlarından ($35,000 \pm 5,575$) yüksek bulunmuştur.

Tablo 5. BÖTE Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlıklarının Günlük Ortalama İnterneti Kullanma Süresine, Sosyal Ağları Kullanım Sıklığına, Siber zorba/mağdur Olma Durumu Ve İnternet Ortamında Kimliğini Gizleme Değişkenlerine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Günlük Ortalama İnternet Kullanım Süresi	5 Saatten Az	166	36,645	4,455	1,267	0,283
	5-10 Saat	148	35,865	4,864		
	11-20 Saat	38	35,816	4,626		
Sosyal Ağları Kullanım Sıklığı	Hiçbir Zaman	10	35,200	6,941	1,212	0,305
	Nadiren	33	34,909	4,785		
	Arada Sırada	71	36,282	4,700		
	Çoğunlukla	238	36,437	4,503		
Siber Zorbalık Mağduru Olma Durumu	Hiçbir Zaman	223	35,973	4,711	1,129	0,337
	Bir Defa	43	36,279	5,431		
	Bir İki Defa	70	37,114	3,681		
	Çok Kez	16	35,750	5,310		
Siber Zorba Olma Durumu	Hiçbir Zaman	309	36,307	4,511	1,577	0,208
	Bir Defa	14	34,071	5,663		
	Bir İki Defa	29	36,414	5,494		
İnternet Ortamında Kimliğini Gizleme Durumu	Hiçbir Zaman	149	36,282	4,592	0,186	0,906
	Nadiren	107	36,056	4,539		
	Arada Sırada	60	36,117	4,951		
	Çoğunlukla	36	36,694	4,886		

Tablo 5’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılığı puanları ortalamalarının günlük ortalama interneti kullanma süresi, sosyal ağları kullanma sıklığı, siber mağdur/zorba olma ve internet ortamında kimliğini gizleme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

SONUÇLAR

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Yargı

BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet, öğrenim gördüğü üniversite, günlük ortalama interneti kullanma süresi, sosyal ağları kullanma sıklığı, siber zorba veya siber mağdur olma değişkenlerine göre ulaşılan sonuçlar şöyledir:

- BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- BÖTE öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri üniversitelere göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Marmara Üniversitesinde ve Yeditepe Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalık duyarlılıklarının Yıldız Teknik Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ile günlük ortalama interneti kullanım süreleri, sosyal ağları kullanma sıklığı, siber zorbalık mağduru olma veya siber zorba olma durumları, internet ortamındaki etkinliklerde kimliğini gizleme veya gerçek kimliğinden farklı bir kimlikle katılma sıklıkları arasında anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir.

Tartışma

Bu bölümde BÖTE siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri cinsiyet, öğrenim gördükleri üniversite, günlük ortalama internet kullanım süresi, sosyal ağları kullanma sıklığı, siber zorbalık eylemine maruz kalma ve siber zorbalıkta bulunma değişkenlerine göre incelenmiştir. Elde edilen bulgular yapılan diğer çalışmalarla birlikte tartışılmıştır.

Araştırma sonuçları BÖTE bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar Gezgin ve Çuhadar (2012) tarafından yapılan BÖTE bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini inceleyen araştırmada da görülmektedir. Siber zorbalık duyarlılık düzeyi incelenen değişkenlerden yalnızca cinsiyet ve öğrenim gördüğü üniversite değişkenlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Yılmaz (2010) ve Gezgin ve Çuhadar (2012) tarafından yapılan çalışmalarda bireylerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiş olup, kadın öğretmen adaylarının siber zorbalık konusunda erkeklere göre daha yüksek duyarlılığa sahip olduğu belirtilmektedir. Çalışmada elde edilen bulguların bu araştırmalarla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Diğer taraftan Ayas ve Horzum (2011) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin siber zorbalık konusunda yüksek düzeyde bir algıya sahip oldukları, fakat bu algının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği ifade edilmektedir. Cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermeme nedenini çalışma grubundaki öğretmenlerin siber zorbalık olaylarını önemsemeleri ve algılamaları açısından birbirine eşit oldukları ifadesiyle açıklamaktadır.

BÖTE bölümü müfredatının aynı olmasına rağmen öğrenim gördükleri üniversiteye göre siber zorbalık farkındalıklarının değişiklik göstermesi ilginç bir bulgudur. Literatürde araştırmalarında iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak öğrencilerin üniversitede aynı müfredatı izledikleri göz önüne alındığında bu farklılığın, üniversitedeki akademik çalışmaların yetersizliği, önceki öğrenmelerin etkisi, okul kültürü, sosyal çevre, ailenin eğitim düzeyi ve kişisel duyarlılıkla açıklanabileceği düşünülmektedir. Günlük ortalama internet kullanım süresi ile siber zorbalık duyarlılığı arasında anlamlı düzeyde görüş farklılığına rastlanılmamıştır. Benzer sonuçlar Gezgin ve Çuhadar (2012) tarafından yapılan çalışmada da görülmektedir. Öte yandan Doğan, Çaka ve Şahin (2016) tarafından yapılan çalışma elde edilen bulguların aksini ifade etmektedir. Bu durum örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülebilir. BÖTE öğretmen adaylarının branşı gereği siber zorbalık farkındalık ve duyarlılıklarının yüksek olmasından dolayı, günlük internet kullanım süresinin artması bu durumu etkilemeyeceği söylenebilir. BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları siber zorba/mağdur olma durumuna göre değişmemektedir. Benzer bulgular Gezgin ve Çuhadar (2012) tarafından yapılan çalışmada da ifade edilmektedir. Bu durum araştırmada siber zorbalığa maruz kalan bireylerin bu davranışa yönelik duyarlılığının azalmasıyla birlikte, empatiye dayalı bakış açısının ortadan kalmasına sebebiyet vermiş olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. İnternet kullanıcılarının çoğu sanal ortama farklı kimliklerle katılırken (Willard, 2007; Herring, 2003; Shariff ve Hoff, 2007) BÖTE öğretmen adaylarının büyük bir kısmının internet ortamında kimliğini gizlemediği görülmektedir. BÖTE öğretmen adaylarının kimliğini gizlememesinin nedeni olarak, sanal ortamda karşılaşacağı tehlikeli durumlarla mücadele edebilecek bilgisayar kullanımına ilişkin öz-yeterlik algısı ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinin yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla internet ortamında siber zorbalık durumu oluşturabilecek davranışlardan kaçındığı söylenilebilir. Ayrıca kimliğin gizlenmesi sanal ortamda suç teşkil edecek davranışlarda bulunan kişi veya kişilerin gerçek kimliğinin tespit edilmesini zorlaştırmasına rağmen, bilgisayarın MAC veya IP adresleri gibi bazı yapılarla kişi veya kişilerin konumu ve kimliği tespit edilebileceği bilgisine sahip olmasıdır. Araştırmanın diğer bir bulgusu olan sosyal medya kullanım sıklığına ilişkin, Tuncer ve Dikmen (2016) tarafından yapılan çalışmada sosyal medyayı yoğun olarak kullanan bireylerin daha fazla siber zorba/mağdur oldukları belirtilmektedir. Bu araştırma kapsamında üzerinde çalışılan örneklem grubunun öğretmen adaylarının olması ve siber zorbalık kavramına yönelik duyarlılıkların yüksek olması nedeniyle sosyal medyada olumsuz davranış sergilemekten kaçındığı ve olumsuz davranışlara yönelik önlem aldığı söylenebilir. Sonuç olarak BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu çerçevede BÖTE öğretmen adaylarının siber zorbalık eylemleri ile karşı karşıya kalabileceklerinin farkında oldukları, bu tür durumlarda kişisel güvenliklerini sağlayabilecek bilgiye ve öğrencilerine yönlendirebilecek duyarlılığa sahip oldukları söylenebilir.

Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular kapsamında birtakım öneriler şu şekilde ortaya konulabilir:

- Fakülte ve okullarda öğretmen ve öğrencileri kapsayan seminerler düzenlenerek siber zorbalık farkındalık düzeylerini artırmak adına akademik etkinlikler düzenlenebilir.
- Üniversitelerde siber zorbalık üzerine yapılan çalışmaların artırılması ve akademik bilgi ve deneyimler diğer üniversitelerle paylaşılması faydalı olacaktır.
- Sanal zorbalık bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarının bulunduğu her yerde gerçekleşebileceği düşünüldüğünde verilecek eğitimlerin yalnızca öğretmen adaylarıyla sınırlı kalınmaması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Arıca, O. T., Kınay, H. ve Tanrikulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2012-1), 101-114.

Agatston, P. W., Kowalski, R. & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60

Akbulut, Y. & Eristi, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27 (7), 1155-1170.

Baker, Ö. E. & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 27, 31-42.

Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın.

Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2011). Exploring the teachers' cyberbullying perception in terms of various variables. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.

Bargh, J. A., McKenna, K. Y. A., & Fitzsimons, G. M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the "true self" on the internet. *Journal of Social Issues*, 58, 33-48.

Belsey, B. (2004). *What is cyberbullying?* Erişim Tarihi:10 Eylül 2014, www.bullying.org/external/documents/ACF6F8.pdf.

Beren, T. ve Li, Q. 2005. Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32, 265-277.

Campbell, M. (2005), "The impact of the mobile phone on young people's social life", <http://eprints.qut.edu.au/3492/>, 12.11.2015

Chibbaro, J.S. (2007). School counselors and the cyberbully: Interventions and implications. *Professional School Counselor*, 11 (1), 65-68.

Doğan, E., Çaka, C., & Şahin, Y. L. (2016). A Study On Online Social Network Games Players'cyberbullying Sensibility And Aims Of Facebook Usage. *Journal of Theory & Practice in Education (JTPE)*, 12(3). 501-519.

Eroğlu, Y., (2011). *Koşullu Öz-değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gezgin, D.M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*,2 (2).

Herring, S.C. (2003) 'Cyber Violence: Recognizing and Resisting Abuse in Online Environments', *Asian Women* 14(Summer): 187-212.

Hinduja, S. ve Patchin, J., W. (2005). *Research summary: cyberbullying victimization. Preliminary findings from an online survey of internetusing adolescents*. <http://www.cyberbullying.us> adresinden 12.11.2014 tarihinde edinilmiştir.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of suicide research*, 14(3), 206-221.

- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds?—Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, 7. Baskı, Ankara: 3A Araştırma Eğitim, Danışmanlık Ltd. Şti 2006.
- Livingstone, S., & Bober, M. (2004). UK Children Go Online: Surveying the experiences of young people and their parents.
- Özdemir, M. & Akar, F. (2011) Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17 (4), 605-626
- Shariff, S., ve Hoff, D. L. (2007). Cyber bullying: Clarifying legal boundaries for school supervision in cyberspace. *International Journal of Cyber Criminology*, 1 (1), 76-118.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376-385.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. & Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270
- Tanrıkulu, T., Kımay, H., & Arıca, O. T. (2011). *Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği. İzmir: XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı. ss, 338-339.*
- Tanrıkulu, T., Kımay, H., ve Arıca, O. T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1).
- Tuncer, M ve Dikmen, M. (2016). *Sosyal Ağlarda Bekleyen Yeni Tehlike: Siber Zorbalık*. IV. International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium'nda sunulan bildiri. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Elazığ, Türkiye, 6-8 Ekim.
- TÜİK (2015), *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*, <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 05.04.2016.
- Wearesocial (2016). Digital in 2016, <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016>. Erişim Tarihi: 05.04.2016.
- Willard, N. E. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress. Research Press.
- Ybarra, M., L. ve Mitchell, K., J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 45, 1308-1316.
- Yılmaz, H. (2010, Eylül). 7. sınıf öğrencileri arasında siber zorbalık. Sözel bildiri, 4. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu, Konya, Türkiye.

